

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бендиков М.А. Идентификация и измерение интеллектуального капитала инновационно активного предприятия / М.А. Бендиков, Е.В. Джамай // Экономическая наука современной России. – 2001. – № 4. – С. 92–104.
2. Букович У. Управление знаниями. Руководство к действию / У. Букович, Р. Уильямс. – М.: ИНФРА-М, 2002.
3. Бервено О.В. Интеллектуальний капітал: економічний зміст і особливості формування в транзитивному суспільстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / О.В. Бервено; Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 16 с.
4. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропівного. – [Вид. 3-тє, без змін]. – К.: КНТЕУ, 2006. – 528 с.
5. Кендюхов О.В. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук / О.В. Кендюхов; Нац. академія наук України. Ін-т економіки промисл. – Донецьк, 2007. – 31 с.
6. Ляпина С. Управление знаниями в организации как основное направление повышения конкурентоспособности / С. Ляпина, Т. Григорьева // Вестник НАУФОР. – 2003. – № 4.
7. Лось В.О. Моделювання впливу інтелектуального капіталу на інноваційний розвиток підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.11 / В.О. Лось; Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 23 с.
8. Маркова Н.С. Теоретико-методичні основи формування й розвитку інтелектуального капіталу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук. / Н.С. Маркова; Харків. нац. екон. ун-т. – Харків, 2005. – 18 с.
9. Порохня В.М. Моделювання впливу інтелектуального капіталу на інноваційний розвиток підприємства: [монографія] / В.М. Порохня, В.О. Лось. – Запоріжжя: КПУ, 2010. – 176 с.
10. Сазонова Г.А. Антикризисное управление промышленным предприятием / Г.А. Сазонова. – Нижний Новгород: НГТУ, 2000. – 150 с.
11. Чернодід І.С. Методи визначення інтегральної оцінки рівня економічної безпеки підприємства / І.С. Чернодід // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 4. – С. 32–34.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2012.

УДК 331.56/.57 (477)

Краснюкова С.А., аспірантка*

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ДИНАМІКА БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ

Безработица представляет собой сложное экономическое, социальное и психологическое явление. В то же время безработица – это экономическая категория, отражающая экономические отношения по вынужденной незанятости трудоспособного населения.

Ключевые слова: экономика, оплата труда, безработица.

The unemployment is a complex economic, social and psychological phenomenon. At the same time, unemployment is an economic category, reflecting economic relations of forced idleness of working population.

Key words: economy, payment for labor, unemployment.

Досягнення високого рівня зайнятості – одна з основних цілей макроекономічної політики держави. Економічна система, що створює додаткову кількість робочих місць, ставить задачу збільшити кількість суспільного продукту і тим самим більшою мірою задовольнити матеріальні потреби населення. При неповному використанні наявних ресурсів робочої сили система працює, не досягаючи меж своїх виробничих можливостей.

Постановка проблеми. Чимало проблем безробіття наносить і життєвим інтересам людей, не даючи їм прикласти своє уміння в тому виді діяльності, в якому людина може найбільше виявити себе, чи позбавляє їх такої можливості, через що люди переносять серйозний психологічний стрес. Показник безробіття є одним із ключових індикаторів загального стану економіки та її ефективності.

Безробіття – це соціальне явище, коли кількість бажаючих отримати роботу є більшою, ніж наявність робочих місць (перевага пропозиції робочої сили над її попитом) і відповідає стану незайнятості працездатного населення та має негативні економічні й соціальні наслідки для усього населення регіону, де набуло особливого поширення.

* Науковий керівник – В.К. Савчук, доктор економічних наук, професор.

Причинами безробіття є:

- структурні зрушення в економіці, що обумовлені впровадженням нових технологій і устаткування;
- економічний спад чи депресія;
- політика профспілок і уряду в галузі оплати праці;
- сезонні зміни в рівні виробництва окремих галузей економіки;
- зміни в демографічній структурі населення;
- пошуки найвигідніших умов роботи.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У 2010 році Нобелівську премію з економіки отримали вчені Пітер Даймонд, Дейл Мортенсен і Крістофер Піссарітдес за дослідження на ринку праці. Як свідчить офіційний сайт премії [1], ці дослідження відповідають на питання, чому люди опиняються без роботи, якщо на ринку є величезна кількість вакансій, і як економічна політика може впливати на безробіття. Якщо виходити з класичної теорії ринку, продавці й покупці знаходять одне одного одразу, не витрачаючи на це жодних коштів. На ринку праці все набагато складніше. Шлях пошуку одне одного роботодавцями й потенційними працівниками – тривалий і тернистий. І на цьому шляху все має значення.

Мета статті – оцінити стан безробіття в Україні, намітити основні напрями його зменшення, що є одним із вирішальних чинників ефективної діяльності підприємства і зниження соціальної напруги в суспільстві.

Аналіз основних досліджень і публікацій показав, що деякі вчені вважають, що саморегулююча економіка не може перебороти безробіття. Рівень зайнятості залежить від так званого «ефективного попиту».

Дж. М. Кейнс писала: «Хронічна тенденція до неповної зайнятості, характерна для сучасного суспільства, має свої корені в недоспоживанні...» [2]. Недоспоживання виражається в тому, що в міру підвищення доходів споживача у нього внаслідок психологічних факторів «схильність до заощадження» перевищує «спонукання до інвестицій», що сприяє спаду виробництва та поширенню безробіття.

У 1967 році М. Фрідмен розробив теорію про існування «природного рівня безробіття», що жорстко визначений умовами ринку праці і не може бути змінений заходами державної політики. Якщо уряд намагається підтримати зайнятість вище її «природного рівня» за допомогою традиційних бюджетних і кредитних методів збільшення попиту, то ці заходи будуть мати короткочасний ефект і приведуть лише до зростання цін.

Фінансова криза 2008–2009 років стала важким випробуванням для більшості українців. Понад мільйон працівників залишилися без роботи. Однак, вже починаючи з 2010 року, ситуація стала вирівнюватися (табл. 1).

Таблиця 1

Зареєстроване безробіття в Україні у 2010–2011 рр.

Місяць	Кількість зареєстрованих безробітних, на кінець звітного періоду						Середній розмір допомоги за місяць, грн.	
	тис. осіб				у % до населення працездатного віку			
	Всього		з них отримують допомогу по безробіттю					
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Січень	526,7	585,6	413,3	447,9	1,9	2,1	662,29	814
Лютий	530,3	616,7	411,1	466,3	1,9	2,2	666,60	826
Березень	505,2	613,6	379,9	456,4	1,8	2,2	656,49	810
Квітень	455,0	579,9	331,6	421,6	1,6	2,1	660,93	815
Травень	419,4	549,2	307,8	406,1	1,5	2,0	663,76	817
Червень	398,7	506,1	291,3	371,2	1,4	1,8	691,69	838
Липень	396,8	469,5	289,6	341,5	1,4	1,7	735,51	854
Серпень	396,4	432,4	283,6	310,3	1,4	1,6	742,73	878
Вересень	408,1	404,5	279,5	281,1	1,5	1,5	739,03	885
Жовтень	400,7	378,9	275,9	268,3	1,4	1,4	778,23	906
Листопад	449,7	413,1	321,5	298,4	1,6	1,5	776,28	845
Грудень	544,9	482,8	411,3	365,3	2,0	1,8	780,05	879

І в складних умовах кризи, і в часи економічного зростання одним із вирішальних чинників для будь-якого роботодавця є його репутація. У першому випадку вона дає змогу зберегти кадровий потенціал (цінні співробітники не підуть шукати кращого життя через тимчасові економічні труднощі), у другому – дає можливість залучити гарних професіоналів.

За даними Державної служби статистики, в Україні зареєстровано 585,6 тисяч безробітних, що становить 2,1 % від загальної кількості працездатного населення, в цей же час експерти кажуть, що реальна цифра безробіття значно більша. Наприклад, за даними Міжнародної організації праці, у першому півріччі 2011 року рівень безробіття становив 8,9 % [3].

З даних табл. 1 видно, що у жовтні офіційний рівень безробіття знизився на 0,1 % до 1,4 %. На 1 жовтня в Державній службі зайнятості було зареєстровано 404,5 тис. безробітних, що отримали державну допомогу в жовтні, становила 268,3 тис. осіб, середній розмір допомоги на одного безробітного цього місяця становив 906 гривень.

У листопаді офіційний рівень безробіття підвищився на 0,1 % до 1,5 %. За даними Державної служби статистики, на 1 листопада в Державній службі зайнятості було зареєстровано 378,9 тис. безробітних, а на 1 грудня – 413,1 тис., що на 8,6 тис. осіб більше, ніж у жовтні цього ж року.

Кількість безробітних, які одержали державну допомогу в листопаді, становила 298,4 тис. осіб, середній обсяг допомоги на одного безробітного становив 845 гривень.

Виходячи з даних Державної служби статистики, ще в грудні 2010 року показники зареєстрованого безробіття сягали 2 %, в листопаді – 1,6 %, а в жовтні – 1,4 %. Більшість безробітних становлять жінки та міське населення (табл. 2).

Таблиця 2

**Кількість зареєстрованих безробітних за статтю та місцем проживання у 2010 році
(на кінець звітної періоду, тис. осіб)**

Показник	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
Всього, з них	526,7	530,3	505,2	455,0	419,4	398,7	396,8	396,4	408,1	400,7	449,7	544,9
жінки	278,7	278,1	271,6	253,7	236,5	227,1	228,3	230,2	239,5	243,1	265,7	296,0
чоловіки	248,0	252,2	233,6	201,3	182,9	171,6	168,5	166,2	168,6	157,6	184,0	248,9
міське населення	310,8	310,9	300,9	281,6	262,8	252,6	252,9	252,7	262,6	262,0	279,2	308,8
сільське населення	215,9	219,4	204,3	173,4	156,6	146,1	143,9	143,7	145,5	138,7	170,5	236,1

Зважаючи на все це, допомогу по безробіттю отримують 504,5 тис. чоловік, а середній розмір допомоги – 844,36 грн. в місяць. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій на базі Міжнародної організації праці підрахував, що реальний рівень безробіття в Україні на кінець 2010 року становив 8,1–8,3 %.

За даними Міжнародної організації праці, рівень безробіття в країні на кінець 2010 року становив 8,1 %.

Якщо раніше зростання кількості безробітних пояснювали світовою фінансово-економічною кризою, то зараз це відносять на прийняття Податкового кодексу.

Утримання до Пенсійного фонду, дефіцит якого в 2010 році становив 34,4 млрд. грн., сплачується саме із заробітної плати працівників. Таким чином, зростання кількості безробітних на 150 тис. чоловік протягом кінця 2010 року та початку 2011 року залишило Пенсійний фонд надходження 1 млрд. грн., при цьому, виходячи з урядових підрахунків, ефект від підвищення пенсійного віку для жінок заощадить Пенсійному фонду лише 500 млн. грн., в той час коли загальний фінансовий ефект від впровадження всіх заходів пенсійної реформи уряд оцінив в 5,6 млрд. грн. в рік. Це п'ята частина тих коштів, яку б могла отримати держава від українців, що втратили роботу в кінці 2010 і початку 2011 року (табл. 3).

В цілому відрухування до Пенсійного фонду в Україні є одним із найбільших відсотків у світі. В той же час в США та країнах ЄС такі утримання становлять значно менше.

Порівняно з найкращим докризовим рівнем (2007 рік) зайнятість в Україні в 2010 році зменшилась на 800 тис. осіб, що є одним із найбільших показників в Європі та світі.

Експерти Міжнародної організації праці підкреслюють, що в 2010 р. рівень безробіття сягнув історичного максимуму – 200 млн. осіб. Ця цифра швидше покликана привернути увагу, вона не відби-

ває дійсний стан, адже не враховує прихованого безробіття в пострадянських країнах, африканської та латиноамериканської специфіки тощо. Але загальні аналітичні висновки доволі об'єктивні: світ на порозі нової, ще глибшої кризи; показники рівня зайнятості мало не в усіх галузях та економічних секторах нестабільні; в 2011 р. антикризові заходи майже не покращили ситуації на ринку праці, в соціальній сфері. Розвінчано міф, поширений поміж роботодавців, нібито обмеження зарплат найманим працівникам дає змогу зберігати або ж створювати нові робочі місця. Насправді працювати доводиться більше за менші або ті самі гроші.

Таблиця 3

Попит та пропозиція робочої сили в Україні у 2011 році

Місяць	Кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, тис. осіб	Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць та вакантних посад, тис. осіб	Навантаження на 10 вільних робочих місць (вакантних посад), осіб
Січень	610,3	68,5	89
Лютий	635,6	72,9	87
Березень	633,2	92,3	69
Квітень	597,3	89,5	67
Травень	565,9	95,0	60
Червень	516,0	90,5	57
Липень	484,3	89,0	54
Серпень	448,3	93,2	48
Вересень	420,0	87,3	48
Жовтень	397,6	82,1	48
Листопад	439,5	73,2	60

Міжнародна організація праці відзначає, що з 2008 року у світі кількість робочих місць зменшилась на 20 млн. Про це йдеться в оприлюдненому звіті організації щодо зайнятості в країнах «Великої двадцятки».

У звіті передбачається, що світові економіки до кінця 2012 року зазнають «масового дефіциту робочих місць», якщо уряди не змінять свою політику. Зазначається також, що за теперішніх обсягів безробіття швидке покращення ситуації із зайнятістю неможливе, більш того, існує небезпека подвоєння безробіття 2012 року. Саме тому створення робочих місць має стати основним макроекономічним завданням країн.

Статистика також свідчить про те, що зайнятість в 20 найбагатших країнах світу зросла на 1 % з 2010 року, тоді як для того, щоб повернутися до докризового обсягу зайнятості, потрібне щорічне зростання до 2015 року у 1,3 %.

«Зважаючи на уповільнення економічного розвитку в ряді розвинених країн, не можна виключати зростання зайнятості на менш як 1 % до кінця 2012 року» [3].

Експерти Міжнародної організації праці все ж попереджають, якщо зайнятість зростатиме з темпом у 0,8 % до кінця 2012 року, то не виключено, що кількість робочих місць в 20 найрозвиненіших країнах світу зменшиться ще на 20 млн.

За останніми даними, серед 20 розвинених країн світу чотири з них мають показники зростання зайнятості, менші 1 %. До них належать Італія, Франція, Південно-Африканська Республіка та США. Найбільше зростання безробіття спостерігалось в Іспанії, Південно-Африканській Республіці та США.

У своєму звіті щодо безробіття Євростат повідомляє, що загалом без роботи на серпень 2011 року перебувало 10 % населення ЄС (порівняно з 10,2 % в липні), що становить 23 млн. осіб.

Найнижчий рівень безробіття було зафіксовано в Австрії (3,7 %), Нідерландах (4,4 %) і Люксембурзі (4,9 %), тоді як найвищий рівень безробіття є у Латвії (16,2 %), Греції (16,2 %) та Іспанії (21,2 %).

Таким чином, порівняно з минулим роком рівень безробіття впав в 16 країнах ЄС, зріс в 10 та залишився незмінним в Румунії. Найбільше падіння простежувалось в Естонії, Латвії та Литві, а найбільше зростання – в Греції, Болгарії та на Кіпрі.

Зростання в ЄС безробіття серед молоді до 25 років перевищує 20 %. Найвищий показник – в Іспанії. За даними Євростату, станом на квітень 2010 року, найменші показники із безробіття серед молоді спостерігаються в Німеччині (7,9 %) та Голландії (6,9 %).

На 2013 рік у світі не вистачатиме 40 млн. робочих місць. Для того щоб знову досягти докризових рівнів зайнятості, у світі потрібно створити близько 80 млн. робочих місць.

Більш як 50 % населення в розвинених країнах незадоволені рівнем доступу до роботи, а в таких країнах, як Греція, Італія, Португалія, Словенія та Іспанія, частка таких осіб становить більш як 70 %.

Експерти Міжнародної організації праці також зазначають: якщо нинішні економічні тенденції збережуться, то світова економіка зможе створити лише 40 млн. робочих місць, і таким чином половина робочих місць ще буде потрібна. Наразі світовий рівень безробіття перебуває на найвищому за всю історію рівні, перевищивши до кінця 2010 року 200 млн. безробітних.

Згідно з даними Держкомстату, в Україні зростає кількість безробітних. Політики та експерти зазначають, що в Україні не бракує вільних робочих місць. Проте ніхто не бажає на них працювати через надто низьку оплату праці.

Більшість експертів погоджуються з думкою, що в 2012 році рівень безробіття в Україні знизиться, кваліфіковані фахівці з досвідом роботи і розумінням цілей і завдань будуть істотно зростати в ціні. Надалі через складну демографічну ситуацію кваліфіковані кадри в Україні будуть взагалі на вагу золота.

Однак брак робочої сили в 2025 році, за найскромнішими підрахунками, становитиме майже півмільйони осіб, тоді як фахівці вважають безпечною межею для України 200 тисяч. Виходячи з цього, роботодавцям доведеться дедалі більше піклуватися і про свою репутацію, і про співробітників.

Висновки і напрями подальших досліджень. Виходячи з вищевикладеного, безробіття є ключовим питанням у ринковій економіці, не вирішивши яке, неможливо налагодити ефективну економічну діяльність. Нині в Україні особливо гостро проявляється проблема безробіття, зумовлена незадовільним станом економіки, що супроводжується економічним спадом як промисловості, так і аграрного виробництва, а відповідно зростанням ринку праці. За останні чотири роки чисельність безробітного населення України значно збільшилася. Зауважимо, що не завжди офіційна статистика свідчить про реальний стан справ, оскільки враховує лише тих осіб, які стали на облік у центрах зайнятості. Крім того, щонайменше половина нашої економіки знаходиться в тіні, а звідси – значне приховане безробіття. Показники прихованого безробіття в декілька разів перевищують офіційні дані. Дослідженням встановлено, що основною причиною безробіття є надто низька заробітна плата. За таких умов продуктивність праці знижується, у людей відсутній стимул ефективно працювати. Поряд з безробіттям в Україні є вільні робочі місця, які, на жаль, не цікавлять населення, і саме за низької мотивації праці. Отже, безробіття є наслідком низької мотивації праці. В умовах безробіття людина, побоюючись залишитися взагалі без роботи, погоджується і на мінімальну оплату праці з додатковими зобов'язаннями, які, на жаль, не оплачуються. Зайнятість населення визначає рівень і якість життя як окремих громадян, так і суспільства в цілому. Половина громадян України вважають економічну кризу й безробіття найпершою загрозою для України. Основними методами зниження рівня безробіття повинні стати належна мотивація праці, технологічне переозброєння виробництва, організація додаткових робочих місць, що збільшує зайнятість населення, поліпшує соціальні умови життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Official Web Site of the Nobel Prize [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nobelprize.org.
2. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.-М. Кейнс. – М., 1993. – 255 с.
3. Сайт Міжнародної організації праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ilo.org.ua.
4. Воинов А. Реформы – свет, а безработных – тьма // Столичные новости (К.). – № 8 (647) от 22-28.02.2011. – С. 2.
5. Пазюк О. Проблеми безробіття в Україні / О. Пазюк, О. Пономарьова // Україна: Аспект праці. – 2004. – № 2. – С. 3–10.
6. Статистичний щорічник України за 2010 рік / За ред. Осауленка О.Г. – К.: Август Трейд, 2011. – 560 с.
7. Сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2012.